

Discovering the Commentators Parshat Devarim

(א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן נחצרת ודי זהב: (ב) אחד עשר יום מתרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אלקים: (ד) אחרי הפתו את סיוחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי: (ה) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר:

ס' אהל יעקב למגיד מדובנא

והנה שאלתי את פי מו"ר הוא רבינו הקדוש
הגאון החסיד מו"ה אלי' טוילנא זטק"ל
מה הבדל בין החורה הקדושה ובין משנה תורה
ואמר לי כי הארבעה כפרים הראשונים היו
נשמעים מפי הקב"ה בעצמו דרך גרונו של משה
לא כן ספר דברים היו ישראל שומעים את דברי
הספר הוה כאשר שמעו דברי הנביאים אשר אמר
משה אשר הקב"ה אמר אל הנביא היום וליום
מחר הלך הנביא והשמיע החזון אל ישראל וא"כ
בעת אשר דבר הנביא אל העם כבר היה נעתיק
ממנו הדבור האלהי כן היה ספר דברים נשמע אל
ישראל מפי משרע"ה בעצמו (*):

רש"י

אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל - אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבים אותו, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר - לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו (שמות טז ג) מי יתן מותנו וגו': בערבה - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף - על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המבלי אין קברים במצרים, וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף, כדאיתא בערכין (טו א): בין פארן ובין תפל ולבן - אמר רבי יוחנן [רשב"י] חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא ה) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרות - במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם, היה לכם ללמוד ממה שעשיתם למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום: ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב י) וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל:

גור אריה למהר"ל מפראג

ומנה כאן כל המקומות וכו' לפיכך סתם הדברים והזכירן ברמז. אף על גב דמעשה עגל (להלן ט, יב - כא) ומעשה מרגלים (פסוקים כב - לט) כתוב לקמן באורך בפירושו, ולא הזכיר אותן ברמז משום כבודן של ישראל (קושית הרא"ם), התם שאני, שאינו מזכיר אלא אחד אחד, ולא מזכיר כל החטאים יחד, ד"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז, כ), אבל כאן שהזכיר כל החטאים שחטאו ושהכעיסו לפני המקום, והם היו הרבה חטאים, מפני כבודן של ישראל מזכיר אותן ברמז (כ"ה ברא"ם). אי נמי, בכאן לפי שהוא ראש הספר, ואין להתחיל בחטא ישראל, שהוא גנותו, ולפיכך סתם הכתוב וכתבן ברמז מפני כבודן של ישראל. וכהאי גוונא כתב רש"י למעלה אצל "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" בפרשת בהעלותך (במדבר ט, א), שאין הכתוב מתחיל בגנותן של ישראל בראש הספר:

רשב"ם

אלה הדברים - לפי פשוטו כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן כמו שמצינו שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות שהוא רוצה לפרש היכן. בלך לך מקדם לבית אל ויט אהלה. בית אל מים והעי מקדם. [בפרשת בשלח] וישבו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון. בסוף שופטים הנה חג ל"י בשלו מימים ימימה אשר מצפונה לביתאל מזרחה השמש למסלה העלה מביתאל שכמה ומנגב ללבונה. וכל שכן שצריך לפרש היכן נאמרו המצות כמו שכתוב וידבר י"י אל משה במדבר סיני, בארץ מצרים החדש הזה, וידבר י"י אל משה בהר סיני, בערבות מואב. אף כאן עושה סימן בתוך סימן. וכן הוא אומר וחוזר ושונה דבר זה כשבא משה לפרש את המצות אלה העדות החקים והמשפטים אשר דבר משה וגו' בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחן מלך האמרי. [וכן בפרשה זו לפנינו כתוב בעבר הירדן בארץ מואב] הואיל משה וגו'.

העמק דבר - נצי"ב

אלה הדברים. היינו כל הספר עד פרשת וילך. והנה לא היו כל הדברים הרבים ההם במעמד אחד ולא ביום אחד, אלא הקהיל את העם בכמה עתים, ודבר איזה ענין מזה הספר, ומפרש הפסוק שפעם הקהיל את העם במדבר. פעם בערבה. פעם מול סוף. פעם בין פארן ובין תופל. פעם בלבן ופעם בחצרות. שהיתה עיר בעבר הירדן הנקראת חצרות, ואין זו חצרות דמסעות, פעם במקום שנקרא די זהב. ובאשר דחניית ישראל בעבר הירדן לא ה' כאופן חנייתם במדבר, שה' במקום א' על דגליהם, וכשנדרש משה להקהיל את העדה ה' לזה מקום מיוחד חצר המשכן, משא"כ בעבר הירדן היו ישראל מפוזרים בערים שירשו בארצות סיחון ועוג, ורק הארון עמד במקום א', ומשה רבינו הקהיל את העם במקומות שונים. וכן מצינו את יהושע פעם הקהיל במקום שדר בעצמו כדכתי' ביהושע כ"ג, ופעם הקהיל שכמה:

הכתב והקבלה - בשם הגר"א

דע כי חמשת פסוקים הראשונים הם הקדמה של כל הספר, ויש בהם שלשה פעמים לשון דבורו של משה, אשר דבר משה, דבר משה אל בני, הואיל משה באר, כי יש בספר זה ג' חלקים. חלק הא' מתחלת הספר עד ויקרא שקודם עשרת הדברות (בואתחנן ה') והוא מדבר בעניני מוסר. חלק הב' מן ויקרא עד הברכות והקללות שבכי תבא והוא מדבר מהמצות, לכן אמר שם תחלה (מ"ה) אלה העדות והחקים וגו' שהוא ענין אחד עם מ"ש אחריו ויקרא משה. חלק הג' מן הברכות והקללות (כי תבא כ"ז) עד סוף התורה, ואמר שם קודם הברכות (כ"ז ח') באר היטב ואח"כ וידבר משה. והתבונן כי התחלת שלשת חלקי ספר זה כהתחלת ג' הספרים שמות ויקרא במדבר. אלה, ויקרא, וידבר, וזה"ש במדרש, ויקרא הוא מלא הלכות וכנגדו דברים נמי מלא הלכות כלומר אותו חלק שבס' דברים שהוא כנגד ס' ויקרא ששם המדובר מן המצות הוא מלא הלכות (הגר"א), והיא הערה נפלאה, ונכון מאד. ולחנם נדחקו המפרשים לחבר ה' הפסוקים האלה לענין אחד, ומהם יעקרו אותם ממקומם ויושיבום בסוף ס' הקודם. והאמת יורה דרכו שאינם רק הקדמה לשלשת חלקי ספר זה:

ס' דברות משה - ר"מ פיינשטיין

עזר נראה לומר דבא ללמדנו שאם אפשר להוכיח את האדם ברמו אין להוכיחו בדברים קשים ולפני החטא, כי הרי יותר טוב שלא להוכיח שדיה איש שדיה עובר על איות מצות שהוא כממרה נגד השי"ת שאין להעלות בדעתנו שאפשר להיות דבר כזה, וכדאשכחן שאין מן הראוי לראות במעשה עבירה, דהא אף הירואה סוטה בקלקולה בשעת עונשה אמרו חז"ל [סוטה ב א] שיויר עצמו מן היין, מאחר שירואה שאשה אהת עברה על האיסור אף כשרואה שנענשה, ולראות האיסור הוא דבר אסור, וכמו לראות מעשה מצות הוא מצות, וראית כמה שהוצרך הגמ' ביומא [ע א] לאשמועינן דליכא איסור דאין מעבירין על המצות בראיית מצות כראיית קריאת כהן גדול ביי"כ וראיית פר ושעיר הנשרפים ע"ש, וא"כ בראיית איסור יש איסור הוא הנדלית חלול השם שאיכא בעשיית איסור, לכן גם טוב שלא להוכיח העבירה עצמה אף כשצריך להוכיח, אם סגי להוכיחו המקום שנעשה העבירה, והוא כשעושה האיסור יודע שהוא חטא רק שקפץ עליו יצר, שבהתעוררות קטנה יועיל לשוב בתשובה ויחייבו שיהיה וחתובלות שלא לחטוא עוד.

(טו) וְאָקַח אֶת רְאֵשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיִּדְעִים וַאֲתָן אוֹתָם רְאֵשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מְאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשְׂטָרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: (טז) וַאֲצִוָּה אֶת שְׁפָטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפָטְתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: (יז) לֹא תִכְרֹוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקֶּטֶן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוֹרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֲלֵקִים הוּא וְהִדְבַּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו:

נצ"ב - העמק דבר

שמוע בין אחיכם. תשמעו או שמעו מיבעי, ובגמ' דרשו מזה שהבעל דין אסור ג"כ להשמיע טענותיו לפני הדיין עד שיהיה בין אחיכם, היינו שיעמדו שניהם במשפט, ומרומז במלת שמע מבנין הכבד שמע, ובשאלתא הנוספת דרש מזה הדיוק דאפי' דבר קל כל שהוא אסור לשמוע מבעל דין לפני בוא שכנגדו, וכ"כ הרמב"ם הל' סנהדרין פכ"א ה"ז אסור לדיין כו' אפילו דבר א' אסור שנא' שמוע בין אחיכם, מפרשי שמוע, שמועה כל שהוא. ולפי הפשט ה"פ דמלבד שמיעת הטענות מפייהם, ראוי להטות אזן לדברים שיוצא מביניהם ולקלוט האמת, ובזה יש להבין דין מרומה וכדומה יותר ממה שנשמע הטענות שבאים בהכנה לטעון כך וכך, וזהו שמוע בין אחיכם, מה שמדברים בינם לבין עצמם:

רש"י

כקטן כגדול תשמעון - שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר כקטן כגדול תשמעון, כתרגומו, שלא תאמר, זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. דבר אחר שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר, אזכנו עכשיו, וכשיצא לחוץ אומר אני לו, תן לו שאתה חייב לו:

ס' אמת ליעקב - ר"י קמינצקי

לכאורה לשון רבים דתיבת "איש" היה צריך להיות "אישים", אבל לא נמצא זה רק פעם אחת, והוא במשלי [ג' פ"ד]: אליכם אישים אקרא, אבל בשאר המקומות הוא אנשים¹. ודוק וחשכח שגם בהרכה שפות זרות לא דומה המלה של איש אחד למלת אנשים הרכה². והטעם בזה הוא מפני שקבוץ של אנשים הרכה אינו צירוף של הרבה יחידים אלא הוא לגמרי שם חדש וענין חדש. ומה שבמשלי שם כתיב אישים הוא משום ששם אינם בקבוץ אלא הוא קורא לכל א' וא' בפרטיות, עיי"ש, ודו"ק³.

